

Kitap İncelemesi (Book Review)

Şirin Okyayuz (Ed.), (2021). *Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi. (222 sayfa. ISBN: 978-625-7424-01-1)

Hanımnur Mercan¹

Bilim olarak anılması her ne kadar geç olsa da, yüzyılların birikimi, deneyimi ve zorluklarıyla günümüze uzanan çeviribilim, sürekli olarak gelişen, değişen, evrilen, yeni fikir ve yaklaşımlara açık olması ve disiplinlerarası rolüyle her geçen gün ilerlemeler kaydetmektedir. Özellikle Türkiye’de nispeten yeni sayılabilecek bir alan olduğundan dolayı çeviribilim, araştırmacıların katkılarına her zaman açıktır. Bu vesileyle yapılan çalışmalar yeni yaklaşımların gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Türkçe literatürde çeviribilime dair kitapların sayısı çok değildir. Bu değerli kitaplardan biri, özellikle görsel-işitsel çeviri alanında çalışmalar yürütmekle birlikte çeşitli çalışmalar sunan Prof. Dr. Şirin Okyayuz editörlüğündeki *Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar* adlı eserdir. İsminden de anlaşılacağı üzere alandaki yeni yaklaşımların, açılımların derlendiği eserde, çeviribilim alanının hatırı sayılır çevirmen, akademisyen ve eğitimcileri Prof. Dr. N. Berrin Aksoy, Doç. Dr. Zeynep Oral, Doç. Dr. Hilal Erkazancı Durmuş, Dr. Yeşim Sönmez Dinçkan, Doç. Dr. Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt, Ebru Kanık ve Arş. Gör. Umut Can Gökduman, esere değerli katkılarını sunmuş ve okuyucuya bir bilgi şöleni sunmuşlardır.

Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar, derleyen editörü Prof. Dr. Şirin Okyayuz’un ön sözü ile başlamakta ve altı bölümden oluşmaktadır. Açılışı Prof. Dr. N. Berrin Aksoy “Sömürgecilik Sonrası Yazını ve Çeviri: Ben Okri ve Dangerous Love” başlıklı çalışması ile yapmaktadır. Bu bölümde Aksoy, çeviribilimin 1980’lerde kazandığı ivmeye dikkat çekmektedir. Çünkü o yıllarda çeviribilim artık “kültürel yönelim” aşamasına ulaşmış ve alanın disiplinlerarası yönü ortaya çıkmıştır. Ayrıca çeviribilimin edebiyatla olan ilişkisine de değinilmiş ve bu konu üzerinden sömürgecilik sonrası yazının dilsel, kültürel, ve yazınsal özellikleri ile birlikte okur/çevirmen yaklaşımların nasıl gerçekleştiği incelenerek kapsamlı bir çalışma sunulmuştur. Sömürgecilik sonrası yazını örnek eserlerden bahsederek açıklayan Aksoy, edebiyatın sömürge yazarlarının sömürge toplumuna ait bir birey olma duygularını ve deneyimlerini paylaşabilecekleri bir araç olduğuna dikkat çekmiştir. Sömürgecilik sonrası yazını ise yazarlara dilsel ve yazınsal olanakları ile ortam oluşturmuştur. Ek olarak Aksoy, kısa öykünün sömürgecilik sonrası yazarları tarafından daha çok tercih edildiğini tespit etmiştir. Sömürgecilik sonrası yazınının çevirisine gelince ise, burada kültürel yönelim ve dönüşten söz edilmektedir. Ayrıca sömürgecilik sonrası yazarlarının kamu alanlarında sömürge halkının dilini, özel hayatlarında ise anadillerini kullandıklarından bahsedilir. Dolayısıyla yazarlar çift dillidir ve bu da onlara sömürgecinin dilini kendi deneyimlerini dünyaya duyurmak için en yaratıcı şekilde kullanma fırsatı doğurmuştur. Ancak elbette ki eserleri birçok dile çevrilmiş ve bu eserlerin çevirisi ile birlikte “üçüncü alan” (third space) kavramı ortaya çıkmıştır. Homi Bhabha’nın söylemiyle bu alanın varlığı kültürel sınırları ortadan kaldırmaktadır ve çevirmen de bu durumda bir göçmen gibi konumlandırılmaktadır. Aksoy, L. Venuti’nin yabancılaştırma ve yerelleştirme yaklaşımlarından da bahsetmiş, bu stratejileri sömürgecilik sonrası yazının çevirisi bağlamında aktarmıştır. Ardından Aksoy,

Kitap incelemesi (Book review)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 18.07.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 12.08.2023

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Çeviribilim Tezli Yüksek Lisans Programı (İzmir, Türkiye), e-posta: hanimnur26@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1652-8948

çevirmeni olduğu, Nijerya kökenli siyahi İngiliz yazar Ben Okri tarafından kaleme alınmış sömürgecilik sonrası *Dangerous Love* (1996) (Tehlikeli Aşk, 2001) adlı romandan söz etmiş, bu tarz bir yazının hibrid yapısını oluşturan Afrika gelenekleri gibi kültürel öğelerin çokça yer aldığına ve sömürgecilik deneyimi yaşamayan Türk okura yabancı geldiğine dikkat çekmiştir. Son olarak yazar, kaynak metinden ve kendi çevirisinden örnekler vererek bahsettiği noktaları ve çeviri sürecinde karşılaştığı güçlükleri somutlaştırmıştır. Özellikle sömürge sonrası yazarlarının deneyimlediği yabancılaşma ve boşluk temaları eserlerine yansımış, ve Aksoy da bu temaların Türkçeye aktarırken korunması gerektiğine değinmiştir. Bu sebeple sözcüğü sözcüğüne ve kaynak odaklı çeviri yapılmasının dildeki hibriditeyi hedef dilde de sağlayabildiğini aktarmıştır. Bununla birlikte çevirideki aktarım sorunlarının sadece dilsel olmadığını, aynı zamanda da çok boyutlu sosyo-kültürel bakış açısı gerektirdiğinin altını çizmiştir. Aksoy, okuyucuları sömürgeci sonrası yazını ve çevirisi konusunda akıcı bir şekilde dile getirdiği kilit noktalarla, dilin ve edebiyatın sunduğu olanaklar hakkında düşündürmüştür.

İkinci bölüm ise Türkiye’de işaret dili çevirisi üzerine çalışan sayılı çeviribilimcilerden olan Doç. Dr. Zeynep Oral’ın kaleme aldığı “Türkiye’de Erişebilirlik Bağlamında İşaret Dili Çevirmenliğinde Yenilikçi Girişimler” başlıklı çalışmadır. İşaret dilinin tanımıyla bölüme başlayan Oral, işaret dili çevirisine dair çok kapsamlı ve tarihsel akış içinde bilgi sunmaktadır. İlk olarak, sağır ve işitme engelli arasındaki farka ve birbirlerinin yerine kullanılmamasına dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra Oral, “Sağır” sözcüğünün baş harfi büyük veya küçük yazıldığında da farklı anlamlara geldiğini belirterek, bölüm boyunca gerektiği yerde S/sağır şeklinde kullanmaya dikkat etmiştir. Ayrıca bölümde genel haliyle işaret dilleri ve özelliklerinden de söz edilmiştir. Örneğin, bazı işaret dillerinin birbirine benzediği ve bu sayede farklı kültürdeki bazı işitme engellilerin, yine farklı kültürden işiten bireylere göre daha kolay iletişim kurduğu belirtilmiştir. Devamında, Türkiye Cumhuriyeti’nde Türk İşaret Dili (TİD)’nin tarihi, TÜİK verilerinden de yararlanılarak anlatılmıştır. Yazar, 2000’li yıllardan günümüze Türk İşaret Dili ve İşaret Dili Çevirisinde yeni açılımlarını, kanunlardan, alanda yapılan çalışmalara, ilgili projelere ve kurumlara kadar tek tek tespit etmiş, konuyu kapsamlı bir şekilde ele almıştır. 2020 Erişilebilirlik Yılı Kapsamında İşaret Dili Çeviri Hizmetlerinde Yenilikçi Girişimler başlıklı alt bölümünde ise, yazar yine yapılan gelişmeleri önemleri ile birlikte tek tek okura sunmuştur. Yazar, görsel-işitsel çeviri alanında yapılan çalışmaların işaret dil çevirisi alanına katkı sunduğunu belirterek bu çalışmaların yol gösterici nitelikte olduğuna değinmiştir. Ancak Türkiye çapında bu alana daha fazla emek verilmesi gerektiğine de dikkat çekmiştir. Doç. Dr. Zeynep Oral, işaret dili çevirisi ile ilgili adeta bir başucu referansı niteliğinde bir çalışma ortaya koymuş, ilgilenen araştırmacılar için olmazsa olmaz bir kaynak oluşturmuştur.

Üçüncü bölüm, Doç. Dr. Hilal Erkazancı Durmuş’un kaleme aldığı “Ahmet Midhat’ın Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları Adlı Eserine Çeviribilim ve İmgebilim Bağlamında Bir Bakış” adlı çalışmasından oluşmaktadır. Bu bölümde, imgebilimin çeviribilim çalışmaları bağlamında taşıdığı öneme dikkat çekilmiştir. Oscar Michon adlı yazarın “Aşk ve Galvanoplasti” başlıklı makalesini kaynak metin olarak kabul eden Ahmet Midhat’ın yazdığı Fennî Bir Roman yahut Amerika Doktorları adlı mizah ve bilimin harmanlandığı eserinde çeviribilim ve imgebilim ilişkisi incelenmiştir. Ahmet Midhat tam anlamıyla sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmayıp değişiklikler yaptığı için kendisini çevirmen olarak kabul etmemiştir, ancak mizahi unsurlara dair aktarım kaybı olmadığını belirtmiştir. Durmuş çalışmasında, Ahmet Midhat’ın bu eserinden alıntılar ile öz-imgenin ve “ötekinin” imgesinin nasıl oluşturulduğunu incelemiştir. Öncelikle imgebilim ve çeviribilim ilişkisi tanımlanarak stereotiplerden ve imgelerden söz edilmiş, ardından ise çeviribilimin penceresinden imgebilim açıklanmıştır. Bu hususta Toury’dan alıntı yapılmış, çeviriler yoluyla ‘ötekinin’ temsilinde erek kültüre ait algıların göz önüne getirildiği vurgulanmıştır. Eserdeki imgelerle ilişkili olarak ise Durmuş, geri kalmış bir Osmanlı toplumu imgesi oluşturulduğundan söz etmiştir. Ayrıca cinsiyet temeline dayanan stereotiplerin de oluşturulduğuna, bilimin kadınların

anlayabileceği düzeyde sadeleştirildiğinin eserde geçtiğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, yabancı bir eserin yeniden yazılma sürecinde kullanılan imgelerin dönemsel olaylardan ve ideolojik görüşlerden etkilendiği vurgulanmıştır. Sonrasında yazar metin içinde kullanılan Osmanlı, Avrupa gibi çeşitli imgelerden alıntılar aracılığıyla bahsetmiştir ve Ahmet Midhat'ın Osmanlı için geri kalmışlık imgesini uygun gördüğünü, Avrupa'yı ise bilim merkezi olarak nitelendirildiğini dile getirmiştir. Yazar, çalışmasını imgebilimin çeviribilime nasıl katkıda bulunabileceğini açıklayarak sonlandırmış, yeni bir açılım olduğunun altını çizmiştir. Bu sayede okurları çeviribilim ve imgebilim arasındaki ilişki konusunda düşünmeye sevk etmiş ve araştırmacılara bilgilendirici ve teşvik edici bir eser sunmuştur.

Dördüncü bölümde Dr. Yeşim Sönmez Dinçkan ve Doç. Dr. Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt, "Türkiye'de Eşitlikçi Çocuk Yazını Bağlamında Çeviri ve Özgün Yapıtların Çocuk Yazınına Katkısı" başlıklı çalışmalarını okura sunmaktadır. Çeviribilimin disiplinlerarası doğasının kültürel çalışmalar, kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları, sosyoloji ve psikoloji gibi yaklaşımlar ile kesiştiğinin altını çizerek yazarlar Türkiye'de çocuk yazını çevirisini toplumsal cinsiyet bağlamında ele almışlardır. İlk olarak bu alanda yapılan çalışmalara atıfta bulunmuş, ardından yazın çevirisi ve çoğuldizge kuramı arasındaki ilişkiyi tanımlamışlardır. Bu noktada yazarlar, kültürel repertuar kavramından Even Zohar'ın deyişleriyle söz etmişlerdir. Ayrıca çocuk yazını çevirisinde üzerinde durulması gereken noktalara, çocuk yazını ve yetişkin yazını arasındaki farklara dikkat çekerek değinilmiştir. Yazarlar, Türkiye'de günümüzde bile çağdaş çocuk yazınının büyük bir kısmını çeviri yazının oluşturduğu konusunda görüş birliğindedir. Bu noktada çoğuldizgenin etkisi bizzat görülmektedir. Akabinde, bölümde çocuk yazını ve toplumsal cinsiyet ilişkisinden söz edilirken biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramlarının farklarına da değinilmiştir. Bu noktada toplumsal cinsiyet normlarının bireylere direktif verdiği dikkat çekilmiştir. Ayrıca çocukların kimlik gelişimlerinde etkili aracın yazın olduğu da dile getirilmiştir. Yazarlar konuya dair çeviri çocuk yazını ve özgün yazın örneklerini incelerken kitapları gruplandırmışlardır. Birinci grupta kızların başrolde veya kahraman olduğu kitaplar, ikinci grupta klasik değil, alışılmışın dışında anne baba rollerinin bulunduğu kitaplar, üçüncü grupta toplumsal cinsiyet rollerinin değiştiği ve sorgulandığı yenilikçi masalların bulunduğu kitaplar, dördüncü grupta ise bilgilendirici kitaplar yer almaktadır. Her bir grupta hem çeviri hem de özgün kitaplar bulunmaktadır. İncelemeler sonucunda yazarlar çeviri kitaplarda cinsel organ isimleri, yumurta gibi cinsellikle ilgili sözcükler tespit ederken, özgün kitaplarda 'beraber uyumak' gibi daha örtük bir anlatıma yer verilmiştir. Ayrıca Almanca ve İsveççeden çevrilen kitaplardaki çizimlerde kadın vücudu ve cinsel organı açık bir şekilde resmedilirken, Türkçe kitapta bu tarz görseller resmedilmemiştir. Ancak kitapların ortak özelliği olarak ise cinselliğin önce tanıma, sevme ve evlenme ile birlikte aile kavramı ile birlikte anlatıldığıdır. Sonuç olarak ise yazarlar eşitlikçi bakış açısının eserlerde az rastlandığını belirtmiştir. Bölüm, derin bir araştırma sonucu hazırlanmış ve çocuk yazını ve çevirisine dair kilit noktaları sunmaktadır.

Konferans tercümanı Ebru Kanık'ın kaleme aldığı beşinci bölüm, "Canlı Altyazı Çevirisi ve Yeniden Dillendirme: Yeniden Dillendirme Yoluyla Altyazı Çevirisi"ni konu edinmektedir. Çalışmasına engelsiz erişim tanımıyla başlayan yazar, teknolojinin gelişmesi ve toplumsal farkındalığın artması ile engelsiz erişimin önemine dikkat çekmektedir. Bu konu bağlamında atılan adımların sonucunda ise engelliler için farklı görsel-işitsel çeviri türleri geliştirildiğinden bahsetmiştir. Ardından canlı altyazı çevirisi, ayrıntılı altyazı çevirisi ve işaret dili çevirisinin birbirinden ayrıldığı noktalara ve özellikle canlı altyazı çevirisinin tarihi gibi detaylara da değinmiştir. Ayrıca Kanık, yeniden dillendirmenin en ince ayrıntısına kadar okura bilgi vermiş, özellikle eğitiminin nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiğinden de söz etmiştir. Bununla birlikte bahsedilen görsel-işitsel çeviri türlerinin Türkiye'deki durumlarını anlatmayı da atlamamıştır. Bu konuda da Türkiye'deki çalışmaların Avrupa'ya göre yetersiz olduğuna ve Türkçeye özgülenmiş ses tanıma teknolojilerinin eksikliğine ve geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Yazar yeniden dillendirmeye

örneklerle ve kullanılan sözlü çeviri stratejileriyle açıklık getirmiş, son olarak ise canlı altyazı çevirisi ile ilgili yanlış bilinen noktaları madde madde açıklayarak bölümünü bitirmiştir. Kanık, Türkiye’de bu alandaki eksiklerden bahsederek araştırmacılara açık kapı bırakmış ve bu yeni açılımın geliştirilmesine öncülük etmiştir.

Son bölümde Arş. Gör. Umut Can Gökduman, “Televizyon Dizilerinin Yeniden Çevrimleri: Fransa’da Dix Pour Cent, Türkiye’de Menajerimi Ara” başlıklı çalışmasını okuyucuyla buluşturmuştur. Yazar, Türkiye’de nispeten daha yeni çalışılmaya başlanan görsel-işitsel çeviri türlerinden olan yeniden çevrime odaklanmıştır. Bu süreçte yalnızca çevirmenin değil, yapımcı, yönetmen, senarist ve izleyici gibi eyleyicilerin de dahil olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca bölümde çeşitli araştırmacıların yeniden çevrimi nasıl değerlendirdiklerine de yer verilmiştir. Gökduman, yeniden çevrim alanında yapılan çalışmaları da bölümünde dile getirmiş ve okuyuculara somut örnekler sunmuştur. Araştırmaya katkı sağlaması amacıyla Türkiye’de Menajerimi Ara ismiyle yeniden çevrimi yapılan dizi ve orijinali Dix Pour Cent ele alınmıştır. Bölümde dizilerden sahne ve diyalog örnekleri ile anlatımı somutlaştırılmış ve sadece dilsel değil sosyal ve kültürel noktalara da değinilmiştir. Bu bağlamda dizilerin teknik karşılaştırması, karakterlerin karşılaştırmaları, olay örgülerinin karşılaştırılması ve yan metinler ile erek sürümünün incelemesi yapılmıştır. Yazar yan metinler olarak araştırmasına Ekşisözlük kullanıcılarının yorumlarını da dahil etmiştir. Bunun yanı sıra yeniden çevrimlerin çeviriye bakış açısına ve erek kültürün beklentileri ve tabuları ile ilgili fikirler sunmakta olduğuna da dikkat çekilmiştir. Araştırmacının yaptığı çalışma, bu alandaki gelecek çalışmalar için örnek niteliğindedir.

Sonuç olarak *Çeviri(bilim)de Yeni Açılımlar* eseri, alandaki gelişmeleri yakından takip etmek isteyen okuyucular veya çeviribilim üzerinden ilerlemek isteyen araştırmacılar için altın bilgiler içermektedir. Görsel-işitsel çeviriden imgebilime, sömürgecilik sonrası yazınından çocuk yazınına kadar çeviribilimdeki kilit ve revaçtaki farklı çeviri alanlarına ışık tutmaktadır. Bu sayede okuyucu çeviribilim alanındaki güncel bilgilere bu kitap aracılığıyla kolayca erişim sağlayabilir. Ayrıca alana yeni giren öğrenciler de bu kitap ile birlikte farklı alt alanlar hakkında bilgi sahibi olabilir ve böylece ilgi alanlarını belirleyebilir. Ancak çeviribilimin bir diğer önemli alanı makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçlarına da bir bölüm ayrılması eserin kapsamını genişletebilirdi. Zira makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçları, çevirmenlerin hem işini hızlandırıp hem de üretkenliğini artırması ile son yıllarda çeviribilimde hem çok tartışılan hem de çok faydalanılan bir alan haline gelmiştir. Örneğin her ne kadar çevirmenin işini kolaylaştırırsa da, makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçları kişisel verilerin korunması ve etik konusunda hala şüphe uyandırabilmektedir. Ancak bunun üzerine yazılan makaleler ve yapılan araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu sebeple ülkemizde araştırmaya ve gelişime açık bir alt alan olduğundan dolayı, makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri araçları konulu çalışmaların yürütülmesi teşvik edilebilir. Yine de bu kitap, çeviribilimin daha çok araştırmaya ihtiyaç duyan alt alanlarını, hatırı sayılır çevirmen, akademisyen ve eğitimcilerin detaylı çalışmalarıyla okura en akıcı ve bilgilendirici şekilde sunmuştur. Yazarların bölüm sonlarında araştırmacılara gelecekte yapılabilecek veya yapılması gereken çalışmalara dair verdikleri öneriler de eseri çok değerli yapan noktalardandır.

Kaynakça

Okyayuz, Ş. (Ed.), (2021). *Çeviri(bilim)de yeni açılımlar*. Siyasal Kitabevi.